
Historična dokumentacija

1.04
Prejeto 9. 6. 2000

UDK 323(497.1)"1939"

Jerca Vodušek Starič*

Spregledani dokument

IZVLEČEK

Prispevek predstavlja analizo znanega britanskega zgodovinarja Sir Roberta W. Seaton-Watsona o reakcijah na hrvaško-srbski sporazum v jeseni 1939, neposredno po izbruhu druge svetovne vojne. Med obiskom v Zagrebu in Beogradu jo je napisal za britansko ministrstvo za zunanje zadeve, kar je pogosto počel v tistih mesecih. Politične posledice Sporazuma je imel za koristne za hrvaško in jugoslovansko politično sceno, zlasti s stališča promocije demokratičnih idej in navad ter protinacističnih dejavnosti. Sporazum naj bi pripomogel k utdrtvi enotnosti v Jugoslaviji, kar je bilo v interesu Velike Britanije, ki si je v tistih prvih mesecih vojne želela močno in nevtravno Jugoslavijo. Komentar k tekstu poskuša razložiti okoliščine in pokazati kdo so bili prijatelji Seaton-Watsona in kako so vplivali na njegovo boljše poznavanje jugoslovanskih razmer, zlasti vprašanja položaja Hrvaške in Slovenije.

Ključne besede: srbsko-hrvaški sporazum, avtonomija, Hrvatska seljačka stranka, zunanja politika, jugoslovansko-britanski odnosi

ABSTRACT

THE OVERLOOK DOCUMENT

This piece presents an analysis written by the renown British historian Sir Robert W. Seaton-Watson on the aftermath of the Croat - Serb Agreement in fall 1939, in the time of the outbreak of the Second World War. Seaton-Watson, as he did often in those months, wrote the analysis for the British Foreign Office on the occasion of visiting Zagreb and Belgrade in fall of 1939. He regarded the political consequences of the Agreement as positive for Croatian, as well as Yugoslav politics, especially from the view point of promoting democratic practices and anti-nazi activities in the country. The Agreement helped consolidate and unite the Yugoslav political scene, which was in the interest of Great Britain and her policy of keeping up a strong and neutral Yugoslavia. The commentary to the text attempts to explain the circumstances described and point out who were Seaton-Watson's friends among Yugoslav intellectuals and how they influenced his better understanding of the Yugoslav situation, especially the Croat and Slovene questions.

Key words: Croat-Serb agreement, authonomy, Croat Peasant Party, foreign policy, jugoslav-british relations

* Dr., izredna profesorica, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, SI-2000 Maribor, Koroška c. 160

Dandanašnji se vsi spopadamo s takimi ali drugačnimi predstavami o preteklosti, z različnimi razlagami podatkov, največkrat pa kar z osebnimi 'resnicami' o preteklosti, ki ne temeljijo na vsestranskem poznavanju virov, da o metodi ne govorimo, in s hitrimi sintezami celotnih obdobij. Ker pa dr. Milica Kacin Wohinz sodi med tiste, ki se o zgodovini in o svojih stališčih venomer znova vprašujejo, ji posvečam tekst, ki sicer ni moj in si zanj ne jemljem nikakršnih zaslug. Tekst je nastal izpod peresa zgodovinarja, ki je obenem imel zelo dejaven odnos do ključnih prelomnic lastnega časa, predvsem pa je bil analitičnega duha. Tekst odraža čas, v katerem je nastal, in mogoče odstira tudi prenekatero dilemo in lastnost, ki smo jo iz tega časa podedovali in sodi v čas, katerega dr. Milica Kacin-Wohinz raziskuje. Odpira nam pomislek o vseh tistih atributih, ki jih zgodovinopisje tako zlahka še danes uporablja za to obdobje, ki si ga večina predstavlja kot že vsestransko osvetljenega, pa v resnici ponuja še toliko novih, zanimivih in ne nepomembnih dejstev, da o usodah in vlogi posameznikov sploh ne govorimo.

Gre za tekst, ki je že dolgo v dostopnih fondih Ministrstva za zunanje zadeve Velike Britanije (Foreign Office) v Public Record Office. Pa vendar ga doslej še nismo srečali v omembah zgodovinarjev iz nekdanje Jugoslavije.

Sir Robert William Seaton-Watson¹ je bil po izobrazbi zgodovinar in kot takega ga v Sloveniji tudi najbolje poznamo. Vemo tudi, da je veliko prepotoval in se posebej zanimal za Avstro-Ogrsko monarhijo in njene narode, kakor tudi za balkanska, zlasti nacionalna vprašanja. O teh problemih je pisal članke in knjige, se sprva zavzemal za obstoj Avstro-Ogrske kot branika proti Rusiji in kasneje za njen razpad in nastanek jugoslovanske in češkoslovaške države. Po prvi svetovni vojni se je najprej udeležil pariške mirovne konference, kjer je bližje spoznal tudi delegacije iz naših predelov Evrope, potem pa zapustil svoje položaje v državni službi in postal urednik revije *New Europe*. Končno je po letu 1922 začel poučevati srednjeevropsko zgodovino na univerzi v Londonu, School of Slavonic and Eastern European Studies (SSEES).² Skratka oseba, ki je dodobra poznala genezo vseh političnih in drugih problemov, konceptov, zavezništev in nenazadnje spletk v tem kompleksnem srednjeevropskem in balkanskem prostoru.

Manj pa se zavedamo, da Seaton-Watson ni bil neposredno vpleten samo v dogajanja med in po prvi svetovni vojni, ampak tudi v tista med drugo svetovno vojno. Kot strokovnjak za srednjeevropska vprašanja je bil vseskozi v stiku z britanskim zunanjim ministrstvom, Foreign Office. Po prvi svetovni vojni pa naj bi postal tudi član Political Intelligence Bureauja,³ ene od številnih predhodnic britanske Secret Intelligence Service - SIS, po domače pri nas kar angleška IS. Le ugibamo lahko, da ga je tovrstno delo obdržalo v stalnem stiku z britansko obveščevalno skupnostjo (intelligence community), če upoštevamo tudi neformalne zveze, ki so običajne pri Britancih, ko gre za tovrstne državne posle. Njegov sin, pozneje tudi profesor zgodovine, Hugh Seaton-Watson, je tik pred 2. svetovno

¹ Rojen je bil v Londonu leta 1879, umrl leta 1951.

² Ljubo Boban: Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928-1941. Zagreb 1974, 2, str. 470.

³ Prav tam.

vojno postal član SOE v Jugoslaviji. Ta je po pričevanjih že takrat imel enciklopedično znanje o Balkanu.

Seaton Watson starejši je nato med drugo svetovno vojno delal za Research Department Foreign Office in za Political Warfare Executive (PWE), ki je bil najprej propagandni oddelek SOE in se je leta 1941 osamosvojil, formalno pa je bil pod nadzorom zunanjega ministrstva. Po vojni se je Seaton-Watson vrnil k akademskemu delu.

Zelo zanimivi so bili njegovi osebni stiki s posameznimi Srbi in Hrvati že iz časa prve svetovne vojne. Za ilustracijo naj omenimo le nekatere. Dobro se je poznal s hrvaškim kiparjem Ivanom Meštrovićem, ki je bil med prvo svetovno vojno zelo dejaven član jugoslovanskega komiteja v tujini, s sedežem v Londonu. Tudi Meštrović in njegovi somišljeniki so politično delovali v začetku druge svetovne vojne.

Ravno v času srbsko-hrvaškega sporazuma leta 1939 je bil Seaton-Watson v stiku s profesorjem nemščine na univerzi v Beogradu dr. Milanom Čurčinom.⁴ Čurčin je bil prijatelj in sodelavec kiparja Ivana Meštrovića, tudi on je bil nekoč član jugoslovanskega odbora v Londonu. Po vojni sta bila oba zmerne, sredinske, liberalne usmeritve. Britanci so Čurčina dobro poznali in ob priliki njegovega obiska v Londonu leta 1940 zvezo njegovo zgodbo in opredelitve. Čeprav se je ta obisk dogodil nekaj tednov po nastanku naše analize, to ni bistveno, ko gre za opis idej, ki jih je omenjeni krog zagovarjal, in za opis razmer, ki so takrat vladale.

Čurčin je bil prečanski Srb iz bogate družine iz Pančeva, ki se je proslavil med prvo svetovno vojno kot organizator zdravniške pomoči v Albaniji med umikom srbske vojske oziroma kot oficir za zvezo s tujimi zdravniškimi ekipami; od 1916 do 1918 je bil pri srbskem poslaništvu v Londonu kot oficir za zvezo z britanskimi skupinami, ki so delovale v Srbiji; takrat se je Čurčin spoprijateljil z Meštrovićem. Ko se je po vojni vrnil v domovino, se je Čurčin preselil iz Beograda v Zagreb, kjer je osnoval, izdajal in financiral mesečno revijo z imenom Nova Evropa. Za vzor je imel časopis, ki ga je izdajal Seaton-Watson. Revija je imela velike težave, še zlasti med šestojanuarsko diktaturo, toda leta 1940 je doživela svojo dvajsetletnico. Čurčin se je pri reviji držal nestranskarskega koncepta, zagovarjal demokracijo in federalizem ter v zunanji politiki tesne stike z zahodnimi demokracijami in ZDA. Britansko zunanje ministrstvo je leta 1940 o njem zapisalo: "V državi, kjer so možje neodvisnega položaja redki, se je držal brezkompromisno in strogo linije, ki je bila, do pred kratkim, nepopularna: in to je bilo toliko bolj odlično, ker so mu njegove osebne zveze omogočale vstop k vsem političnim voditeljem in ker njegova žena pripada eni najvidnejših in vlivnih družin v Beogradu." V tridesetih letih se je Čurčin zavzemal za rešitev hrvaškega vprašanja in sodeloval pri izdelavi hrvaškega memoranduma, ki so ga naslovili na kralja Aleksandru. Pripravila ga je skupina hrvaških intelektualcev, ki jo je vodil nadškof Bauer, ki pa je bil v teh letih, 1939/40, že pokojni.

Čurčin je, kot omenjeno, v London pripotoval v začetku februarja leta 1940. Pretveza za obisk je bila podpora, ki so jo bili Jugoslovani pripravljene ponuditi londonski univerzi, da bi ne ukinila katedre, ki jo je vodil Seaton-Watson. Ta naj bi po njihovih informacijah prišla pod vprašaj po padcu Češkoslovaške. Bil pa naj

⁴ Živel v letih 1880-1960, sicer pa je bil pesnik in publicist.

bi tudi emisar princa Pavla. Princ Pavle je britanskemu ambasadorju kasneje potrdil, da je menil, da je najbolje, da gre Čurčin v London in se prepriča, kako je s položajem Seaton-Watsona in njegove katedre. Campbellu je pripomnil: "Dr. Seaton-Watson je vedno bil velik prijatelj naše države."⁵

Čurčin je povedal v na zunanjem ministrstvu, da ga je Princ Pavle pooblastil, da pride v London, obišče določene ljudi in jim predstavi določene ideje oziroma možnosti izvedbe določenih zamisli. Pavle se je kasneje sicer distanciral od Čurčinovih nastopov v Londonu. Čurčin pa je zagotovo bil emisar svojega kroga somišljenikov oziroma znanilec idej, ki jih je zagovarjal kipar Meštrović. Predno se je odpravil v London, je Meštrovića in dr. Vlatka Mačka tudi obiskal. V Londonu se je Čurčin najprej odpravil k Seaton-Watsonu. Sestal se je še z okoli dvajset osebam, med njimi z Bruce Lockhartom⁶ in Anthonyjem Edenom.⁷ Eden ga je zelo toplo sprejel in mu priporočil, naj se dobi z britanskim zunanjim ministrom in Sir Orme Sargentom, stalnim podsekretarjem v FO. Vendar pa takratna britanska administracija tako velikosrčni pozornosti ni bila naklonjena, kar je odražalo njihovo takratno stališče, da se v srbo-hrvaške odnose ne bodo neposredno vmešavali. Zanašali so se na to, da bo princ Pavle zagotovil izvedbo Sporazuma.

V britanskem zunanjem ministrstvu pa je Čurčina sprejel Philip Nichols iz Južnega Oddelka (Southern Department).⁸ Čurčin mu je najprej obrazložil svoj osebni položaj in Nichols je zapisal: "Bil je vedno v opoziciji, je pa po rojstvu Srb iz Vojvodine, to pomeni, da je večina Srbov nanj gledala kot na skoraj enako dobrega Hrvata, Hrvati pa kot na Srba. V resnici je imel sredinsko pozicijo. Prijatelj je bil z dr. Mačkom (...), čeprav ni bil član Mačkove stranke (...)"⁹

Kakšne so bile zamisli, ki jih je v Londonu poskušal uveljaviti Čurčin? Imel je v mislih federacijo med Jugoslavijo in Bolgarijo, ki bi spodbudila slovanski patriotizem obeh držav in jima omogočila upreti se pritisku velikih sil, zlasti Nemčije, boljševiške Rusije in Italije. Opozoril je na odprto vprašanje med državama - problem Makedonije - ki bi ga rešili z ustanovitvijo avtonomne Makedonije v sklopu federacije. Princ Pavle naj bi bil naklonjen tej zamisli, težava je bila le v njegovem odnosu do kralja Borisa, kar bi se dalo popraviti z nekaj zunanjega vpliva na princa, je menil Čurčin. Ni bojazni, da bi takšna federacija ogrožala ostali Balkan. Nichols ga je takoj opozoril na težavo, da imata obe državi monarha in na to, da federacija z dvema kronama ne obstaja.¹⁰ Takoj po tem razgovoru se je Nichols pozanimal pri Campbellu v Beogradu ali so to res ideje princa Pavla. Ta je v svojem odgovoru o slovanski federaciji menil naslednje: Po končani vojni bi bilo najbolje ustanoviti federalni blok med Poljsko in Češkoslovaško, ki bi predstavljal zid pred

⁵ Public Record Office, London (dalje PRO), fond Foreign Office, (dalje FO 371/25031, R 2340.

⁶ (Sir) Robert H. Bruce Lockhart je bil eden legendarnih agentov britanske obveščevalne službe v Rusiji leta 1918, kasneje zaposlen v FO in avgusta 1941 je postal šef propagandne službe Political Warfare Executive.

⁷ Anthony Eden, ki je imel visoke položaje v Foreign Office-u že od srede dvajsetih let, ko pa je bil na položaju drugje, je ohranil ozke stike z zunanjim ministrstvom in v tridesetih letih velikokrat spremljal visoke obiske (Berlin, Moskva); konec leta 1935 je postal minister za zunanje zadeve, odstopil februarja leta 1938 in postal kritik britanske zunanje politike popuščanja in šele 1940 ponovno postal minister v Churchillovi vladi.

⁸ Nichols je bil vodja Južnega oddelka britanskega FO in je jeseni 1939 pripravljal razne predloge za britanske vojaške kroge o pomoči in prodaji orožja za Jugoslavijo ter jo skušal spraviti višje na prioritetni listi za tovrstno pomoč.

⁹ PRO, FO 371/25031/R1825.

¹⁰ Prav tam.

nemško in rusko ekspanzijo. O južnoslovanski federaciji je bil mnenja, da se bo na dolgi rok nekaj razvilo; je pa to stvar bodočnosti, saj imata obe državi dinastijo. Drugače bi bilo, če bi bila bolgarska dinastija slovanska, celo nemška, toda to trenutno ni tako. Pri tem je dodal, da sta se s Čurčinom o tem res pogovarjala, da pa ga ni poslal v misijo in ga ni pooblastil, da razlaga njegove zamisli.¹¹

Povezave med Jugoslavijo in Bolgarijo za nastop proti nemškemu pritisku pa niso bile ideja samo tega kroga v Jugoslaviji, temveč tudi drugih v letih tik pred vojno - pozneje istega leta 1940 so nekateri celo snovali državni udar v obeh državah, ki bi odprl pot temu sodelovanju.

Analiza, ki je pred nami, je nastala, ko so se uredili prvi vtisi in začeli prihajati prvi rezultati in odmevi na sporazum Cvetković - Maček. Sporazum je nastajal kar nekaj časa leta 1939, v razmerah vedno močnejšega nemškega in italijanskega pritiska na Jugoslavijo. Britanci se v njegovo nastajanje niso hoteli neposredno vmešati, kljub temu da je prišlo do nekajkratnih hrvaških prošenj v Londonu, naj intervenirajo v prid reševanja hrvaškega problema. Pač pa so od blizu spremljali njegovo nastajanje, tako v Zagrebu kot v Beogradu, in neposredno v stikih s princem Pavlom, ki je po njihovi oceni bil naklonjen kompromisni rešitvi in naj bi bil edina oseba, ki je bila zmožna uresničiti tak sporazum.

V naraščajoči vojni napetosti je seveda šlo za to, da se reši hrvaško vprašanje in da se v državi zagotovi enotnost, politična in vojaška. Spomniti velja, da je leta 1939 tik pred podpisom sporazuma knez Pavle odšel na obisk v Rim in Berlin. Po britanskih ocenah zato, ker se je čutil nemočnega pred nemškim in italijanskim pritiskom, oziroma kot so zapisali, jugoslovanska vlada izgleda hipnotizirana kot zajec pred kačo (...) V teh okoliščinah so se konec junija obnovili razgovori Zagreb - Beograd, ki so bili zastali aprila, po mnenju Seaton-Watsona zaradi prevelikih hrvaških oziroma Mačkovih zahtev.

Sporazum Cvetković - Maček, bolj znan kot hrvaško-srbski sporazum, je bil sklenjen 24. avgusta leta 1939 v hotelu Toplice in 26. avgusta so ga javno objavili na Bledu, kjer je takrat bil na počitnicah večji del jugoslovanskega političnega vrha. Sklenili so ga torej tik pred izbruhom druge svetovne vojne in dan po tem, ko so v Moskvi podpisali znani sporazum Ribbentrop - Molotov oziroma pogodbo o nenapadanju med Nemčijo in Sovjetsko zvezo. Ta je, kot vemo, vsebovala tajni protokol o meji med Nemčijo in SZ, o delitvi Poljske in o delitvi interesnih sfer v Vzhodni Evropi. Nemško-sovjetski sporazum je v veliki meri spremenil mednarodna razmerja sil, kakor tudi stališča komunistov do prihajajoče vojne. Vse to je še dodatno spodbudilo Britance in zaveznike k naklonjenosti močni Jugoslaviji in stabilizaciji njenih notranjepolitičnih razmer.

Sporazum je temeljito spremenil tudi notranjo ureditev Kraljevine Jugoslavije. Istočasno s sporazumom so sprejeli še Uredbo o Banovini Hrvaški in za Slovence zelo spodbudno Uredbo o prenosu pravic uredbe o Banovini Hrvaški na ostale banovine, ki pravi, da kralj predpise iz te uredbe lahko razširi tudi na ostale banovine in da se pri tem lahko spremeni tudi njihov teritorialni obseg.

Vprašanje preureditve jugoslovanske države je tako steklo in z novo vlado, v katero so prišli tudi zmernejši politiki iz HSS, se je močno povečala jugoslovanska naklonjenost zahodnim zaveznikom, zlasti Veliki Britaniji in Franciji, ki sta 3.

¹¹ PRO, FO 371/25031, R 2340. Konzula T. C. Rappa v Zagrebu so tudi seznanili s temi idejami in ta je pripomnil, da so to v glavnem stališča Meštrovića.

septembra ravno vstopili v vojno proti nemškemu Reichu. O Sloveniji ni bilo posebej govora v zvezi s preureditvijo države, toda povsem jasno je bilo, da bo Sporazum oziroma ustanavljanje banovin hrvaškega tipa proces, ki bo stekel tudi drugod po Jugoslaviji. Slovenija naj bi bila prva, ki bi podobno avtonomijo dobila. Vendar so se vsi zavedali tudi dejstva, da se bliža agresija sil osi, kar bo takšne spremembe upočasnilo. Za Slovence je Rapp ob Koroščevi smrti zapisal: "Slovenec je nacionalist - in to vnet, ne glede na to, ali je demokrat ali klerikalec - toda ve, da svoje nacionalne težnje lahko uresniči le v Jugoslaviji". Slovence vodijo realistični nagibi, ne glede na ostrino njihovih notranjepolitičnih bojev. Zavedajo se, da so v ranljivem gospodarskem položaju in niso pripravljeni žrtvovati svojih interesov meglenu sentimentalizmu. Iz tega izhajata tudi dve tendenci v njihovi politiki: aspiracije po avtonomiji in pripravljenost na sodelovanje s centralno vlado. Zato tudi Seaton-Watson posebej ne govori o Slovencih.

Prijatelji Seaton-Watsona v Jugoslaviji so Sporazum odobraval, težje pa je bilo, kot bomo videli tudi iz njegovega spisa, s tradicionalnimi strankami in intelektualci v Srbiji.¹² Jeseni 1939, ko je pisal to poročilo za Foreign Office, je Seaton-Watson očitno bil na obisku v Zagrebu in nato v Beogradu. Na isto temo je Seaton-Watson že pred sklenitvijo Sporazuma, aprila 1939, napisal obširnejše poročilo, ki je v celoti objavljeno v monografiji Ljube Bobana Maček in politika HSS, drugi del, na straneh 102-104. Kasneje pa je napisal še enega o Srbiji, datiranega s 4. decembrom 1939. Začetek druge svetovne vojne septembra 1939 pa je, poleg notranje stabilnosti Jugoslavije, v ospredje pripeljal delovanje proti silam osi na Balkanu.

RAZMERE V JUGOSLAVIJI¹³

Poročilo gospoda G. H. Seton-Watsona z dne 26. 11. 1939

Menim, da so ljudje tu zadovoljni, da je bil Sporazum sprejet, čeprav to le neradi priznajo.¹⁴ Zagrebški intelektualci so neprijetni ljudje in radi govorijo o tisočletje starih ustavnih pravicah. Iz povsem formalističnega juridičnega stališča vztrajajo, da imajo sedaj celo manj svobode kot pod Madžarsko. Po mojem mnenju to res ni tako pomembno. Maček in njegova stranka so realisti. Zavedajo se važnosti tistega, kar so dobili in ne nameravajo izzivati Srbov z zahtevami po nemogočem. Vedo, da je v teh časih njihov vitalni interes, da so združeni. Brezkopromisni nasprotniki Sporazuma, fašistični frankovci, so v zadnjem času precej glasni.¹⁵ Njihov center je

¹² Prim. Ivan Meštrović: Uspomene na ljude i dogadjaje. Zagreb 1969, str. 256-262, kjer Meštrović opiše spor s starostom Srbskega kluba dr. Slobodanom Jovanovićem, ki mu je bil priča tudi Čurčin, kjer so bili izrečeni danes že klasični očitki Srbov o hrvaškem separatizmu, o šovinizmu itd.

¹³ PRO, FO 371/23877.

¹⁴ Reakcije na Sporazum so bile različne na Hrvaškem. HSS je sicer žela večinsko podporo, zlasti na podeželju. Največja srbska stranka na Hrvaškem Samostalna demokratska stranka (SDŠ) je Sporazum podprla in vstopila z Mačkom v jugoslovansko vlado.

¹⁵ Nekateri krogi na Hrvaškem so sporazumu nasprotovali. Dva takšna sta bila bistvena: prvi so bili ustaši, ki so menili da je Maček izdal idejo o neodvisni Hrvaški, in drugi so bili ostali frankovci. Frankovci niso bili stranka, temveč splošen termin za več skupin, ki so vztrajno nasprotovale kakršnemu koli sodelovanju s Srbi. V njej so bili klerikalci, skupina dr. Buca, bratov Govedić, prijatelji Nemčije in razni anti-semiti, avstroogrski legitimisti in razni posamezniki. Ob sklenitvi sporazuma so zahtevali takojšnjo samostojnost za Hrvaško in organizirali demonstracije proti sporazumu. Komunisti

Univerza, kjer precejšen del profesorjev in nekaj sto študentov organizira ulične demonstracije ali v zagrebških salonih prišepetuje propagando proti Mačku in Zahodnim silam. Niso dovolj številčni, da bi bili zelo nevarni. Vendar pa Hrvatska seljačka stranka (H.S.S.), katere voditelji javno zatrjujejo, da so frankovci nepomembni in jih lahko zanemarimo, kažejo nenavadno željo, da bi jih pomirili. Voditelji stranke vztrajajo, da ima H.S.S., podobno kot Frankovci, Sporazum le za prvo stopnjo na poti k hrvaški svobodi. Po njihovem mnenju je edina razlika med njimi ta, da Frankovci niso pripravljeni čakati, ampak delajo iz vsega skupaj zmedo, ko na ves glas razglašajo svoje cilje in glasno zahtevajo takojšnjo secesijo. H.S.S. ima bolj preudarno taktiko in večji uspeh. Vilder¹⁶ se mi je ogorčeno pritožil zaradi takšne držbe, ki ima za prave hrvaške patriote ljudi, ki niso nič drugega kot neodgovorni hujskači ali nemški agenti.¹⁷ Resnica je, da H.S.S., ki je vsa ta leta obdržala politični monopol na Hrvaškem tako, da je strnila zelo raznolike elemente, katerih stična točka je bilo le nasprotovanje Beogradu, upa, da bo po izbojevani zmagi lahko obdržala svoj položaj. H.S.S. se boji, da bi v okviru avtonomne Hrvaške prišlo do diferenciacije med skupinami, in bi parole frankovcev zapeljale nekatere klerikalne, buržoazne in šovinistične elemente iz njenih vrst in bi se jim pridružili. H.S.S. se močno trudi, da bi pomirila te elemente s trditvami, da ni nič manj nacionalistična od frankovcev, le politično modrejša. Dejansko pa je ta diferenciacija neizogibna. Razkritje teh elementov in oblikovanje klerikalno-buržoazne frankovske koalicije bi ne bil resen udarec za H.S.S., ki sloni na liberalni in kmečki podpori in bi še vedno obdržala večino. Le da bi v tem primeru, iz monopolne organizacije, postala večinska stranka. Zaradi velike želje, da se temu izognejo, se voditelji H.S.S. postavljajo v neroden položaj, saj njihove argumente za pomiritev frankovcev citirajo v beograjskem tisku. Velikosrbi jih uporabljajo kot dokaz, da so vsi Hrvati po srcu separatisti in jim ne bi smeli dovoliti niti najmanjše avtonomije, saj jo bodo ob prvi priložnosti spremenili v popolno samostojnost.

Takšno obojestransko nezaupanje je zelo ponesrečeno, ker otežuje politično preoblikovanje države, ki je neizogibna posledica Sporazuma in v katerem je neizogibno, da Hrvati prevzamejo vodilno vlogo, celo v srbskih zadevah. Z zagotovitvijo avtonomije bo H.S.S. lahko prenesla v prakso svoje zelo napredne socialne in ekonomske načrte za reorganizacijo hrvaškega življenja. H.S.S. ima mehanizme, s katerimi lahko na vasi deluje v demokratično izvoljenih lokalnih organizacijah H.S.S. in v svojih kulturnih in gospodarskih društvih. Podobnih organizacij v Srbiji ni. Velikanska nesreča za Jugoslavijo je to, da vse od svetovne vojne v Srbiji ni bilo pomembnejše združene demokratične kmečke stranke, takšne kot sta jo ustvarila brata Radić na Hrvaškem. Radikalna stranka, ki je nekoč izpolnjevala to nalogo, je že pred vojno postala tolpa politikov z velikimi

so takrat politiko sporazuma nazivali izdajalsko politiko in pozivali so kmete in delavce, naj se ločijo od reakcionarnega vodstva HSS; po nekaterih podatkih naj bi celo dobivali finančno pomoč Nemčije, da destabilizirajo Jugoslavijo.

¹⁶ Vencéslav Vilder, narodni poslanec in publicist, je bil vodilni politik Samostojne demokratske stranke in eden tesnih protinacističnih sodelavcev Britancev v tem obdobju.

¹⁷ Bratje Govedić (Milan in Slavko) in hrvaški nacisti so se kasneje ločili od frankovcev in oktobra 1940 zahtevali ustanovitev nacistične države na Hrvaškem, poslali peticijo v Berlin, kjer je Govedića st. sprejel Hess. Stalno so napadali tudi britanski konzulat v Zagrebu in Britanci so verjetno vedeli za povezave te skupine z ekspozituro RSHA v Zagrebu oziroma njenim predstavnikom kapetanom SS Ulrichom, zadolženim za proti-britansko delovanje.

zagarantiranimi pravicami. Kmečka stranka, katero so ustanovili po vojni, se ni izkazala za nič boljše. Vlade, ki so si sledile od leta 1918 do 1929, se po svoji politiki niso močno razlikovale. Ker so bili srbski volilci prepričani, da so vsi politiki enaki in da so vse njihove lepe obljube laži, so videli volitve le kot priložnost za prodajo svojega glasu za nekaj gotovine. Tako je postalo že kar tradicija, da je vlada na svojih volitvah vedno zmagala v Srbiji. Opozicijski politiki niti ne upajo, da jih bo na oblast pripeljala večina na volitvah, ampak pregovorijo kralja ali princa, da jih imenuje za predsednika vlade in jim zaupa volitve. Vedo, da bodo le tako, s pritiskom in velikodušnim trošenjem javnega denarja, dobili večino. Tako so bile spremembe vlad, že celo v času pred diktaturo, odvisne od volje kralja in celo najbolj "demokratičen" politični voditelj je postal brezupno ločen od ljudi. Seveda obstajajo tudi resnično demokratični idealisti, vendar so to večinoma beograjski profesorji in novinarji, pisci občudovanja vrednih in pogosto zelo učenih in globokih razprav o demokratičnih institucijah. Vendar le-ti nimajo mehanizmov političnih in ekonomskih organizacij, s katerimi bi lahko vplivali na javno izobrazbo. Trudijo se s posameznimi poskusi, nimajo pa možnosti vplivati na širše množice. Mnogi intelektualci, celo najnaprednejši in najinteligentnejši, in številni nezadovoljni kmetje na vprašanje, kako bi praktično izboljšali položaj, odgovarjajo: "Ne vemo, prav res. To bodo uredili naši bratje Rusi."

Splet okoliščin, ki sem jih orisal - močno skorumpirana in dokaj (mogoče ne zelo) brutalna administracija, pomanjkanje zaupanja v vodilne politične osebnosti, splošna revščina in socialna stagnacija, splošni politični skepticizem, ter zelo razširjena proslovanska in proruska čustva, ki večinoma izhajajo iz srbske zgodovine - je v Srbiji ustvaril zelo ugodna tla za širitev komunističnih idej. Njihova nosilca sta ilegalna komunistična partija in beograjski intelektualci. O prvi vem malo. Pomembna je med tistimi industrijskimi delavci, na katere socialna demokracija nikoli ni imela vpliva - Slovenija je edini del Jugoslavije, kjer ima socialna demokracija sploh kakšen vpliv - in lahko da ima med kmeti organizirane člane, gotovo pa ima svoje privržence. O drugih vem veliko več - na svojih prejšnjih obiskih v Beogradu sem srečal mnoge levičarske študente na univerzi (ki so glavna opora intelektualnega komunizma v Jugoslaviji). Bili so strastno pročeški in profrancoski in julija so uprizorili goreče navdušen sprejem anglo-francoski študentski delegaciji, v kateri je bil moj brat. Sedaj pa so močno antifrancosko in antibritansko razpoloženi. Pollegalni letak, ki so ga izdali na začetku vojne, in članek njihovega voditelja Ivana Ribarja v novembrski številki njihovega lista "Mladost" (ustanovili so ga lansko leto s pomočjo francoskega denarja!), bi prav lahko prišel neposredno izpod peresa tovariša Molotova. Le da so še bolj hudobno antibritanski kot so uradni sovjetski govori. Na primer: to je imperialistična vojna, izzvali sta jo Britanija in Francija, ki sta potisnili nesrečne Poljake v propad, itd. Ista številka "Mladosti" objavlja dolgo oceno britanskega filma "Gunga Din"- (le zakaj dopuščamo, da takšne filme pošiljajo na Balkan?) - ki prikazuje krutost, brutalnost in moralno ošabnost britanskega imperializma. Tovrstna agitacija beograjskih študentov je izjemno nevarna za našo stvar. Če se bo ugotovilo, da se borimo proti Rusom z našo politiko, lahko proti nam uporabijo vsa proruska čustva neizobraženega srbskega kmečkega ljudstva. Če bo naša propaganda protiruska, ne moremo upati na uspeh v Srbiji. Ruskemu vplivu na Balkanu moramo nasprotovati posredno, tako da diskreditiramo ruske institucije in ideje,

ne da bi o njih govorili kot o ruskih in tako, da ponudimo alternativne ideje in alternativne načrte. Churchillovi govori vzbujajo čudovit vtis.¹⁸ Churchill namreč vztraja na temeljni sovražnosti Nemčije do Rusije, povezanosti mednarodnih interesov med nami in Rusi in na tem, da Rusija zagotavlja nadzor nad nemško ekspanzijo. To je gotovo pravo stališče za srbsko mnenje.

Nisem imel priložnosti videti, ali ima agitacija, ki jo vodijo beograjski študentje, veliko vpliva zunaj mest in bi to v še tako ugodnih okoliščinah le težka ugotovil. Glede na to, da med kmeti obstaja praznina, ko gre za pozitivne politične ideje, je dovolj verjetno, da se bodo ideje med njimi prijele, če se jim ne ponudi alternativa. In prav tu lahko pomagajo Hrvati. Če v Kabinetu lahko vztrajajo na potrebi po družbenih reformah, kmečkih gospodarskih organizacijah in demokratičnem izobraževanju v Srbiji na način, kot je to izpeljano na Hrvaškem, bo možno še kaj narediti. Hrvaška je edini del Balkana, ki ima organizirano stranko s praktičnimi programi in jasnimi političnimi idejami, ki so drugačne od komunizma in fašizma, so pa sposobne vzbuditi navdušenje in žrtve - čemur je priča zgodovina preteklih enaindvajsetih let - na enak način kot totalitarna verovanja. Če bi se te hrvaške ideje lahko razširile po drugih delih Balkana, bi to strahovito okrepilo sposobnost balkanskih ljudstev upreti se nemškemu in ruskemu prodoru. Mislim, da bi bilo to v interesu britanske politike. Na tem sem vztrajal ob pogovorih s Krnjevićem,¹⁹ Vilderjem, Jukićem²⁰ in drugimi hrvaškimi voditelji. Zdeli so se mi zelo dovezetni. Ob vprašanju razširjanja teh idej in praktičnih ciljev na Balkanu je Srbija seveda prva faza. Po drugi strani je Srbom nemogoče reči, da se morajo učiti od Hrvatov - najmanj je to mogoče reči srbskim intelektualcem. Potrebno je veliko tankočutnosti za pravilno ravnanje. Poznam srbskega politika, ki se zaveda te potrebe in deluje za popularizacijo Sporazuma in Radićevih idej med srbskimi kmeti. Ime mu je Dragoljub Jovanović. Beograjska vlada in morda celo nekateri zahodni opazovalci so ga dolgo imeli za nevarnega boljševika, čeprav še zdaleč ni komunist. Goji povprečno srbsko naklonjenost do Rusije, vendar se v svojih idejah obrača k zahodni Evropi in že dolgo poudarja potrebo po dogovoru med Srbi in Hrvati ter potrebo, da srbski demokrati prouče Radićevo stranko. Ko sem ga septembra leta 1938 prvič srečal, je trdil, da srbski kmet vidi v Mačku svojega voditelja, bolj kot v srbskih "demokratičnih" politikih. Še vedno je tega mnenja. Ker so ga na podlagi amnestije, ki jo je po Sporazumu zagotovil Maček, spustili iz zapora, sedaj vneto propagira to stališče in razlaga hrvaške ideje, ne da bi vedno omenil od kod izvirajo.

Zaželeno bi bilo, da naši ljudje prej ali slej zavzamejo stališče do tega vprašanja. Seveda je to del kontroverznega vprašanja o ciljih vojne, toda sam imam malo težav z odgovori na številna vprašanja, ki mi jih postavljajo predvsem moji srbski

¹⁸ Winston S. Churchill je bil takrat First Lord of the Admiralty, član britanskega War Cabinet, ožje skupine ministrov, katerih posel je bil, da vodijo vojne zadeve (njegov položaj bi ustrežal položaju ministra za mornarico), kamor ga je takoj po izbruhu vojne povabil premier Chamberlain. Pred tem se je vse leto 1939 v svojih govorih v britanski House of Commons in v člankih zavzemal za povečanje vojne pripravljenosti in obrambne sposobnosti Velike Britanije, analiziral stanje v Evropi, zlasti položaj Poljske, kritiziral vlado in njeno pomanjkljivo pripravljenost na češke in albanske dogodke ipd.

¹⁹ V tekstu sicer piše Kinjerić, toda skoraj gotovo gre za dr. Juraja Krnjevića, generalnega tajnika HSS, ki se je po Sporazumu vrnil v Zagreb, po desetletju izgnanstva v Ženevi; marca in junija 1939 je obiskal London, da bi se zavzel za intervencijo Britancev pri reševanju hrvaškega vprašanja.

²⁰ Ilija Jukić je bil dolgoletni uslužbenec jugoslovanskega ministrstva za zunanje zadeve, nekaj časa sekretar veleposlaništva v Londonu, sodelavec Vilderja in urednik Hrvatskega dnevnika, časnika HSS, in leta 1939 je postal Mačkov šef kabineta. Imel je tesne stike z Britanci.

prijatelji (s Hrvati je to lažje zaradi naših dobrih odnosov z njihovimi voditelji in občudovanja vrednega dela tukajšnjega britanskega konzulata²¹). Na tovrstna vprašanja mojih srbskih prijateljev odgovarjam tako, da jim predstavim nekatera moja stališča, govorim previdno in jim povem, da ne morem dati uradnega stališča o naših ciljih, saj se je vojna šele začela in jih je nemogoče definirati, itd... Toda pogosto opažam, da niso zadovoljni. Medtem se širijo govorice. Nemci govorijo, da je naš načrt restavrirati Habsburžane ali utrditi prvenstvo katoliške Cerkve v Srednji Evropi. Komunisti nas obtožujejo, da a) poskušamo pahniti srbsko ljudstvo v vojno, ki mu bo prinesla enako usodo, kot jo imajo sedaj Poljaki; b) da načrtujemo koalicijsko imperialističnih sil proti Rusiji; c) da uporabljamo Mussolinijevo fašistično Italijo kot šahovsko figuro v igri, s katero si ustvarjamo imperialistično območje vpliva na Balkanu pod krinko "nevtralnega bloka", ki bo na videz protinemški, v resnici pa bo usmerjen proti Rusiji. Ni pomembno dejstvo, da so si ti argumenti v nasprotju. Njihov vtis je precejšen. Nemci pogosto uporabljajo komunistične argumente, ko ti služijo njihovim interesom in ko lahko pred Srbi prikrijejo, da je Nemčija tista, ki se jih poslužuje. Seveda pa je treba vedeti, da če bodo morali izbirati med Italijo in Rusijo, bo 99% Srbov in 80% Hrvatov izbralo Rusijo, čeprav bi skoraj vsi imeli raje balkansko neodvisnost in demokracijo kot rusko prevlado.

Sedaj si Hrvati prizadevajo doseči nekatere od svojih ciljev pri reorganizaciji Hrvaške. Obenem se dobro zavedajo, da je politična evolucija Srbije vitalnega interesa za svobodo Hrvaške. Soočajo se z dvema glavnima nevarnostima. Prva so frankovci in vsi nezadovoljni in anarhični elementi na Hrvaškem, ki jih kolikor morejo vzburjajo Nemci, ki dobro vedo, kako usodna bi bila za njihove cilje realizacija opisanih idej. Druga prihaja iz Srbije. Obstajata dve srbski opoziciji. Prvo tvorijo demokratični ali nezadovoljni ljudje, ki si želijo več politične svobode in več socialnih reform. Drugo pa pansrbski politiki, ki želijo uničiti Sporazum in sami priti ponovno na oblast. Nesreča bi bila, če bi se zaradi pomanjkanja pametnega, demokratičnega vodstva, stara tolpa lahko postavila na čelo vsega nezadovoljstva v Srbiji in bi poskušala prisiliti princa regenta, da prekliče²² Sporazum. Na srečo trenutno za to ni znamenj, vendar je v naslednjih mesecih možno tudi to.

O tem vam bom napisal še dodato poročilo, potem ko bom govoril z voditelji Demokratske stranke, ki so s tega stališča najbolj nevarni.²³

Dodati bi moral še nekaj opazk o mednarodnem položaju na Balkanu, vendar bom počakal, dokler ne bom bolj jasno videl, kakšen je pomen zamenjave vlade v Romuniji.²⁴ Zdi pa se mi, da je od balkanskih držav, če ne štejemo Turčije, Jugoslavija tista, v kateri mi najlažje delujemo. Romunija je pod stalnim pritiskom Rusije in Nemčije, Madžarska pa Nemčije. V Bolgariji je prorusko razpoloženje, ki

²¹ Britanski konzulat v Zagrebu je vodil generalni konzul T. C. Rapp s svojo, v zadnjih mesecih pred vojno, kar številno ekipo (vštevši sodelavce British Councila in druge, tudi člane SOE), ki je imela dobro razvejano protinacistično in protifašistično dejavnost po vsej Hrvaški in Sloveniji. Po Meštrovicvih spominih je Rapp tudi veliko bolje razumel razmere v Jugoslaviji, zlasti na Hrvaškem.

²² V tekstu na tem mestu stoji beseda restore (obnoviti) in nad njo vprašaj. Verjetno je prišlo do pomote pri prepisu in bi morala tam stati beseda revoke.

²³ Gre za že omenjeno poročilo o Srbiji, ki ga je napisal 4. 12. 1939.

²⁴ Ocena Britancev je že od pomladi (padca Češkoslovaške) bila, da sta bili po vrsti sedaj najbolj ogroženi Poljska in Romunija; ta nevarnost je za Romunijo postala še večja po podpisu pakta Hitler-Stalin, saj se je dobro zavedala nevarnosti in neposredne grožnje teritorialne delitve Romunije (Besarabija, Transilvanija). Vlada, ki je jo je takrat vodil Gafencu, je bila prozahodno usmerjena.

se je razširilo celo v vladne kroge, kot lahko razberemo iz uradnega dnevnika Buepa u Dneez, ki ga redno prebiram, ko sem v Beogradu. Jugoslavija ima pomembno geografsko lego. Vlada je veliko liberalnejša kot je bila in propaganda lažja.²⁵ Simpatije velike večine Hrvatov in Slovencev so na naši strani. Enako velja za Srbe, vsaj kar zadeva vprašanje izbire med nami in Nemčijo. Princ regent je tudi na naši strani, čeprav iz drugačnih razlogov. Rusi so bazo za svojo politiko na celotnem Balkanu postavili v Bolgariji, tako da so poslali številno osebje v sovjetsko ambasado v Sofiji. Zakaj ne bi naredili mi enako v Jugoslaviji?

Zdi se mi, da je tu veliko za postoriti. Omenil bom samo nekatere podrobnosti. Nek knjigotržec v Zagrebu, ki je specialist za tuje knjige, mi je povedal, da vse od začetka vojne ni mogel plačati svojim knjigotržcem v Veliki Britaniji ter zato ni prejel knjig. Njegova prodaja je od leta 1936, ko je začel praktično iz nič, narasla na 1000 funtov letno. Knjig ne more dobiti zato, ker mu Narodna banka ne da valute. Ne vem, kdo je uradnik, ki na Ministrstvu za finance odmerja količine valute in kakšni bi bili lahko njegovi motivi. Tej težavi bi se lahko izognili, če bi Britanski svet,²⁶ Ministrstvo za informiranje ali kak drug organ, jamčil britanskim založnikom cene knjig, ki bi jih poslali v Jugoslavijo. Tako bi brez odloga pošiljali knjige in knjigotržci - podobni primeri so pri drugih firmah - bi plačali takrat, ko bi se Narodni banki zdelo primerno, da jim valuto nakaže. Narodna banka takšnemu postopku ne bi mogla nasprotovati. Če pa do zamude prihaja, ker generalni konzul Neuhausen²⁷ plačuje kakega uradnika na ministrstvu, da funtov ne nakaže knjigotržcem, bomo to onemogočili. To bi seveda le zagotovilo, da bodo naše knjige morale prispeti. Čisto nekaj drugega pa je vprašanje pocenitve knjig za tuje kupce. Tako bi bilo precejšnje zanimanje za literaturo in politične knjige, celo za tehnična dela iz ekonomije in znanosti. Nemci že leta dajejo 25% popust in imajo druge posebne pogoje za knjigotržce, ki se specializirajo za njihove knjige.

Druga tema so časopisi. Zagrebški konzulat je sestavil seznam kavarn v vseh pomembnih hrvaških in slovenskih mestih, katerim bi lahko poslali brezplačne izvode časopisov. Mislim, da bi se zelo izplačalo poslati izvode tednikov (na primer "Spectator", "Economist", "New Statesman", "Listener") v manjše število prvorazrednih kavarn v Ljubljani, Zagrebu, Splitu, Dubrovniku, Novem Sadu, Sarajevu, Subotici, Beogradu in Skopju. Le-ti bi, kot časopisi z lastnimi stališči, močno zanimali omejeno število ljudi, ki bi širili to, kar vedo, med svoje prijatelje. Čeprav to neposredno ne bi vplivalo na veliko število ljudi, pa vendar na večje, kot si mislimo. Predvsem v bivših avstroogrskih pokrajinah so kavarne javne čitalnice. Nemškega tiska je polno. Lastniki kavarn si lahko privoščijo le enega ali dva britanska dnevnika. Stroške moramo plačati mi. Če bo te tednike poslalo Ministrstvo za informiranje, jih cenzura v Britaniji verjetno ne bo ovirala. Če jih pošljemo posameznikom brezplačno, ne za prodajo, jugoslovanske oblasti ne morejo ugovarjati. - (Prodaja dnevnikov je težji problem, o katerem še ne vem po-

²⁵ Mišljena je protinemška propaganda, ki jo je podtalno spodbujala in finansirala britanska ambasada v Beogradu, prikrito pa SOE.

²⁶ British Council.

²⁷ Franz Neuhausen je bil nemški generalni konzul v Beogradu, resnični vodja nemškega posla-ništva in šef NSDAP v Jugoslaviji oziroma "Gauleiter" za Jugoslavijo. Bil je že dolgo v Jugoslaviji, najprej je deloval v gospodarstvu in nato leta 1933 vstopil v NSDAP, ter kasneje, med vojno, postal najbogatejši človek v Srbiji.

drobnosti.) Pomembno je tudi, da vsi ugledni britanski dnevnikarji pošljejo en izvod jugoslovanskim časopisom, ne le beograjskim, temveč tudi regionalnim. Le malo je bilo doslej storjenega, pa še pri tem so zastoji. In končno predlagamo, da v vaseh poskušamo najti ljudi, ki znajo angleško. Kar precej jih je v Dalmaciji, pa tudi na Hrvaškem in v Srbiji, predvsem kmetov, ki so delali v Ameriki. Tem bi morali iz Londona brezplačno poslati britanski periodični tisk, britanske propagandne brošure in literaturo o aktualnih vprašanjih. Vse to bi seveda nekaj stalo, vendar nič v primerjavi z našimi sredstvi. Tu ljudje pravijo: "Britanski državniki vsak dan javno deklamirajo o gotovosti zmage zaradi velike finančne superiornosti nad Nemčijo. Niso pa pripravljeni porabiti nekaj funtov, da bi nam poslali tiskan material. Ali so torej Nemci bogatejši kot Anglija?" In resno mislim, da pri propagandi ni mogoče varčevati.

To sta dva primera, kako vplivati na izobraženo in posredno tudi na neizobraženo javno mnenje. Drugo pomembno področje dejavnosti je, da ugotovimo, kdo so pomembni posamezniki v poslovnih krogih in administraciji, ki nadzorujejo katerega od ključnih položajev in lahko tako ali drugače sabotirajo naše interese, ter da jih podkupimo ali onemogočimo. O tem pa zaenkrat vem še zelo malo.²⁸

Prevedla Katarina Kobilica

Jerca Vodušek Starič

THE OVERLOOK DOCUMENT

S u m m a r y

The author hereby we introduces an analytical text about the conditions in the Kingdom of Yugoslavia in the aftermath of the outbreak of W. W. II. and the circumstances in which it was written. The analysis was written by Sir Robert Seaton-Watson, a British historian, but also political adviser on Yugoslavia to the FO and other institutions. It was the result of his stay in Zagreb and Belgrade. It describes the reactions to the Serbo-Croat Agreement, that had recently been enacted, concentrating on the political situation in Croatia. Especially on the consequences that had befallen its leading party - the Croat Peasant Party, defending her willingness to compromise, being well aware of the proximity of war. While on the other hand extremist movements, especially the extreme Croat nationalists (the Ustasha and Frankovci) tried to undermine the Agreement. Seaton-Watson sees the Croat Peasant Party as the pillar of sound democratic traditions that could become an useful example in the country and beyond its borders, in the Balkans. It could help reform the corrupt policies of traditional Serb parties and of the Belgrade administration and thus promote the anti-nazi stand. He then shows the reaction and opposition of different political structures in Yugoslavia to the Agreement. Among them also the Communists and their ultra-leftist and anti-British stand. He concludes that the Agreement, or better said it's outcome, should be in harmony with British interests and policy and adds a few points on what more could be accomplished to help and promote anti-nazi activities in Yugoslavia in terms of propaganda and similar.

In the commentary to Seaton-Watson's text, the author tries to describe the origin of such an analysis, describing his long-time friends in Yugoslavia, who helped him understand the importance of finding a solution to the Croat and Slovene questions, such as the sculptor Ivan Meštrović and dr. Milan Čurčin, editor of the Yugoslav newspaper New Europe. Seaton-Watson and the British Consul-general in

²⁸ Propagandna dejavnost v prid zaveznikov in naperjena proti silam osi takrat je že tekla, od začetka leta 1940 pa se je še povečala z ustanovitvijo posebne britanske agencije za Balkan - Britanova, s katero sta tesno sodelovala britanska ambasada v Beogradu, oziroma njihov ataše za tisk, in SOE. Pri tem delu je bil udeležen tudi profesor Hugh Seaton-Watson, sin avtorja tukaj objavljene analize.

Zagreb T. C. Rapp were unfortunately almost an exception in British politics, as most of the people dealing with Yugoslavia were very impressed with Belgrade and seldom failed to understand anything beyond the Serb political scene.